

PRILOG ŽIVOTOPISU ZADARSKOGA NADBISKUPA IVANA EVANĐELISTA PARZAGHIJA (1669.–1688.)

Lovorka ČORALIĆ, Zagreb

Središnja tema istraživanja zadarski je nadbiskup Ivan Evanđelist Parzaghi (Parzago, Parzagi). Rad se zasniva na dosadašnjim spoznajama historiografije te na iščitavanju, raščlambi i obradi njegove oporuke, napisane u Zadru 1688. godine i pohranjene u središnjoj zadarskoj državnoj pismohrani. Na osnovi tih podataka, i onih dosad znanih u historiografiji i onih neobjavljenih, u sažetim su crtama predstavljeni život i djelovanje nadbiskupa Parzaghija, posebno s obzirom na dvadeset godina njegova djelovanja na časti najvišega zadarskoga crkvenog dostojanstvenika. U prilogu rada donosi se cjelovit prijepis dosad neobjavljene oporuke nadbiskupa Parzaghija.

KLJUČNE RIJEČI: *crkvena povijest, kulturna povijest, Zadar, Zadarska nadbiskupija, rani novi vijek, Ivan Evanđelist Parzaghi.*

Tijekom prošlih godina znatan dio svojega istraživačkog rada usmjeravala sam na proučavanje vjerskih i crkvenih sastavnica iz povijesti Dalmacije, Boke kotorske i budvansko-barskog područja u ranome novom vijeku. Unutar te, istraživački vrlo zahtjevne i gradivom (ponajprije iz zadarskih, kotorskih i mletačkih pismohrana) prebogate teme, važna sastavnica mojih istraživanja bile su crkvene prilike i djelovanje istaknutih crkvenih dostojanstvenika na zadarskom području.¹ Uz navedene istraživačke teme i radove, nekoliko je priloga posvećeno životopisima zadarskih nadbiskupa, pri čemu se opsegom i interdisciplinarnošću

¹ Usporedi, primjerice, sljedeće radove: »Jedan ugovor o agrarnom poslovanju samostana sv. Krševana na zadarskom području iz 1651. godine«, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, sv. 24., Zagreb, 1991., str. 211–216; »Crkva sv. Lovre u Kalima na otoku Ugljanu i običaj biranja njezinog dekana u XVII stoljeću«, *Croatia christiana periodica* (dalje: CCP), god. XV., sv. 28., Zagreb, 1991., str. 152–155; »Darovanje crkve sv. Martina u Diklu – prilog poznavanju crkvenih prilika u zadarskoj okolici u XVII stoljeću«, CCP, god. XV., sv. 28., Zagreb, 1991., str. 148–152; »Prilozi za poznavanje života zadarskog književnika Ivana Tanzlingera Zanottija (1651-1732)«, CCP, god. XVII., sv. 32., Zagreb 1993., str. 165–181; »Zemljišni posjedi dominikanskog samostana u Zadru u XVII. i XVIII. Stoljeću«, CCP, god. XVII., sv. 33., Zagreb, 1994., str. 213–224; »Dominikanski samostan u Zadru u oporukama zadarskih plemića (XVI-XVIII. st.)«, CCP, god. XVIII., sv. 34., Zagreb, 1994., str. 199–209; »Zadarski kanonik – Skadranin Giovanni Campsi«, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 47., Zagreb-Zadar, 2005., str. 291–303.

pristupa (suradnja sa strukom povijesti umjetnosti) izdvaja istraživanje o zadarskoj nadbiskupskoj palači u vrijeme djelovanja Vittorija Priulija i Vicka Zmajevića.²

U ovom je sažetom prilogu središnja tema moga istraživačkog zanimanja zadarski nadbiskup Ivan Evanđelist Parzagli (Parzago, Parzagi). Rad se zasniva na dosadašnjim spoznajama historiografije te na iščitavanju, raščlambi i obradi njegove oporuke, napisane u Zadru 1688. godine i pohranjene u središnjoj zadarskoj državnoj pismohrani. Na osnovi tih podataka, i onih dosad znanih u historiografiji i onih neobjavljenih, u sažetim ću crtama predstaviti život i djelovanje nadbiskupa Parzaghija, posebno se obazirući na dvadeset godina njegova djelovanja na časti najvišega zadarskoga crkvenog dostojanstvenika.

Sažeti podaci (kronologija obnašanja nadbiskupske časti) o djelovanju zadarskoga nadbiskupa Ivana Evanđelista Parzaghija sadržani su u više domaćih i inozemnih djela općeg obilježja. Osnovni kronološki podaci o izboru i godinama Parzaghijeva nadbiskupovanja zabilježeni su u djelu *Hierarchia catholica medii et recentioris aevi*, autori koje su p. Remigius RITZLER i p. Pirminus SEFRIN (sv. V. /1667.-1730./, Patavii, 1952., str. 225). Temeljne kronološke podatke o Parzaghijevoj nadbiskupskoj službi bilježe i djela Josipa BUTORCA i Antuna IVANDIJE *Povijest Katoličke crkve među Hrvatima* (Zagreb, 1973., str. 345) te *Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji* (Zagreb, 1975., str. 308). Dragocjene podatke, uglavnom opće naravi, o zadarskom nadbiskupu Parzaghiju donosi u davno nastalom, ali i danas vrlo uporabljivu djelu, talijanski proučavatelj crkvene povijesti »Ilirika« Daniele FARLATI (*Illyricum sacrum*, sv. V., Venetiis, 1775., str. 165–166). Farlatijeve podatke, upotpunjene vlastitim istraživanjima zadarskih pismohrana, prenosi zadarski crkveni povjesničar Carlo Federico BIANCHI u svojoj monografiji *Zara cristiana* (sv. I., Zara, 1877., str. 70–71).

Pojedine sastavnice iz Parzaghijeva životopisa sažeto su spomenute i u monografijama ili radovima koji obrađuju pojedine sastavnice iz prošlosti Dalmacije i grada Zadra te – osobito – Zadarske nadbiskupije. Možemo, primjerice, izdvojiti sintezu zadarske povijesti Angela de BENVENUTIJA (*Storia di Zara dal 1409 al 1797*, Milano, 1944., str. 211) te – u vezi s Parzaghijevim odnosima s Trogirskom biskupijom – kroniku Pavla ANDREISA *Povijest grada Trogira* (uredili Vedran GLIGO i V. RISMONDO, sv. I., Split, 1978., str. 357). Za raznolike pojedine sastavnice iz Parzaghijeva djelovanja kao zadarskoga nadbiskupa vrijedni su i radovi koji obrađuju neke segmente iz dalmatinske i zadarske crkvene i kulturne prošlosti³, kao i

² »Zadarska nadbiskupska palača u vrijeme nadbiskupa Vittorija Priulija (1688.-1712.) i Vicka Zmajevića (1713.-1745.)«, *Grada i prilozima za povijest Dalmacije*, sv. 16., Split, 2000., str. 93–269 (koautorica: Ivana PRIJATELJ PAVIČIĆ). Usporedi i radove o drugim zadarskim nadbiskupima: »Prilog poznavanju života zadarskog nadbiskupa Michiela Trialija (1771-1774)«, *CCP*, god. XV., sv. 28., Zagreb, 1991., str. 155–159; »Prilozi životopisu zadarskoga nadbiskupa Teodora Balbija (1656.-1669.)«, *CCP*, god. XX., sv. 37., Zagreb, 1996., str. 83–91.

³ Usporedi: Marijan GRGIĆ, »Zadarske laude (aklamacije) iz godine 1677.«, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. 9., Zadar, 1962., str. 287; Ante Marija STRGAČIĆ, »Hrvatski jezik i glagoljica u crkvenim ustanovama grada Zadra«, u: *Zbornik – Zadar*, Zagreb 1964., str. 417; Slavko KOVAČIĆ, »Katedralne škole u Dalmaciji pod mletačkom vlašću od konca 16. do početka 19. stoljeća prema biskupskim izvještajima Svetoj Stolici«, *CCP*, god. XV., br. 27., Zagreb, 1991., str. 69; M. BOGOVIĆ, *Katolička crkva i pravoslavlje u Dalmaciji za mletačke vladavine*, Zagreb, 1993., str. 94, 110, 135; Lovorka ČORALIĆ, »Prilog životopisu zadarskog književnika Ivana Tanzlingera Zanottija (1651-1732)«, *CCP*, god. XVII., br. 32., Zagreb 1993., str. 166; L. ČORALIĆ, »Prilozi životopisu zadarskoga nadbiskupa Teodora Balbija«, *CCP*, god. XX., sv. 37., Zagreb, 1996., str. 85; L. ČORALIĆ – Ivana PRIJATELJ PAVIČIĆ, »Zadarska nadbiskupska palača u vrijeme nad-

uradci koji se odnose na prošlost zadarske kopnene i otočne okolice (demografija, crkvena i kulturna povijest i dr.).⁴

Na osnovi ovih saznanja moguće je, barem u sažetim crtama, rekonstruirati životni put i djelovanje Ivana Evangelista Parzaghija kao zadarskog nadbiskupa.

Rođen je u lombardijskome gradu Cremi, a pripadao je Redu franjevaca opservanata. U rodnome je gradu obnašao službu povjerenika Svetoga oficija (1657.), a potom (od 1667. godine) djelovao u Rimu, pri papinskoj kuriji, kao *commissarius generalis cismontanae familiae*. Sloveći za vrsnog teologa i pisca, ondje je prijateljevao s brojnim tadašnjim crkvenim uglednicima te bio i osobni ispovjednik kardinala Pietra Ottobonija. Parzaghija je zadarskim nadbiskupom imenovao papa Klement IX. 19. kolovoza 1669. Svečano ga je u čast nadbiskupa uveo u Rimu kardinal Francesco Barberino 1. rujna iste godine.⁵

Odmah po dolasku u Zadar, u godini okončanja Kandijskoga rata (1646.–1669.), koji se nesmiljeno odrazio i na nemali dio prostora njegove nadbiskupije, Parzaghi se intenzivno posvetio sređivanju vjerskih prilika na ratnim vihorima opustošenim krajevima, poglavito onima koji su nakon razgraničenja pripali Mlečanima. Osobito se brinuo za pastoralnu skrb nad novopridošlim, useljenim pukom, ali i za starosjedilački živalj na pograničju (imenovanje novih župnika, djelovanje na obnovi vjerskih zdanja i dr.). Iz prijepiske koju je vodio s Kongregacijom za širenje vjere upozoravao je na pojavu shizme uz samu granicu svoje nadbiskupije (koja je pomučivala i njegove vjernike), naglašavao potrebitost slanja misionara u krajeve naseljene morlačkim stanovništvom i tražio konkretnu pomoć u novcu i hrani radi njihova zbrinjavanja.⁶ Početkom 1670-ih došao je i u sukob s ninskim biskupom Franjom Grassijem koji je – ne mogavši obitavati u nezdravom i ratom razrušenom Ninu – rezidirao u Zadru. Sukob je izbio glede Grasijeve jurisdikcije nad vjericima Ninske biskupije koji su boravili u Zadru te je 1672. godine Parzaghi protiv ninskoga biskupa poveo tajni proces i poslao ga u Rim. Franjo Grassi je tada sakupio brojne isprave koje su služile kao svjedočanstva u sporu sa zadarskim nadbiskupom, a kako bi od Parzaghijevih pretenzija obranio svoja prava i jurisdikciju, koji su mu osporavani.⁷ Kako su Gras-

biskupa Vittorija Priulija (1688.-1712.) i Vicka Zmajevića (1713.-1745.)«, *Grada i prikazi za povijest Dalmacije*, str. 16., Split, 2000., str. 98; L. ČORALIĆ, »Prilog životopisu hvarskog i trogirskog biskupa Ivana Andreisa (1611.-1681.)«, *Grada i prilozima za povijest Dalmacije*, sv. 17., Split, 2001., str. 103; Zvezdan STRIKA, »Imena sudionika zadarskih sinoda 1663. i 1680. godine«, *CCP*, god. XXX., br. 57., Zagreb, 2006.

⁴ Amos Rube FILIPI, »Kretanje broja stanovništva zadarskih otoka«, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. 6.-7., Zagreb 1960., str. 158; Josip KOLANOVIĆ, »Zbornik ninskih isprava od XIII do XVII stoljeća«, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. 16.-17., Zadar, 1969., str. 488, 494; Amos Rube FILIPI, »Biogradsko-vransko primorje u doba mletačko-turskih ratova (s osvrtom na povijest naseljenja)«, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. 19., Zadar, 1972., str. 417–418, 421–422, 448, 458, 469, 489; L. ČORALIĆ, »Prilog životopisu ninskog biskupa Franje Grassija (1667.-1677.)«, *CCP*, god. XIX., br. 35., Zagreb, 1995., str. 116; I. PRUJATELJ PAVIČIĆ, »Kiparska i slikarska umjetnička baština bratovština u Dalmaciji između XIV. i XIX. stoljeća«, *CCP*, god. XXI., br. 40., Zagreb, 1997., str. 48; ISTA, *Kroz Marijin ružičnjak (zapadna marijanska ikonografija u dalmatinskom slikarstvu od 14. do 18. st.)*, Split, 1998., str. 103; N. JAKŠIĆ – R. TOMIĆ, *Zlatarstvo (Umjetnička baština zadarske nadbiskupije)*, Zadar, 2004., str. 256–258.

⁵ D. FARLATI, *nav. dj.*, str. 165; C. F. BIANCHI, *nav. dj.*, str. 70; R. RITZLER – P. SEFRIN, *nav. dj.*, str. 225.

⁶ M. BOGOVIĆ, *nav. dj.*, str. 94, 109–110, 135.

⁷ Grassi je prikupio dokumente u jedno djelo naslovljavajući ga *Monumenta ecclesiae cathedralis Nonae ex antiquis, et recentioribus etiam scripturis, et documentis canonice, et in forma probanti descripta ab illustrissimo, et reverendissimo domino Francisco de Grassis eiusdem cathedralis episcopo anno domini MDCLXXV* (često ga povjesničari skraćeno nazivaju *Liber rubeus*). Usporedi: J. KOLANOVIĆ, *nav. dj.*

sijevi razlozi odlaska iz Nina (nezdrav zdrak, oskudica, ratno stanje, porušenost grada) imali nemalu težinu, a njegove dotadašnje zasluge u obnovi Nina neporecive te kako je imao i potporu zadarskih kanonika, među kojima Parzaghi nije bio baš omiljen⁸, odlukom Kongregacije 2. travnja 1672. dopušten mu je boravak u Zadru i obavljanje jurisdikcije nad vjernicima Ninske biskupije koji ondje borave.⁹

Godine 1680. nadbiskup Parzaghi sazvaio je u Zadru sinodu (od 13. do 15. listopada). Njezini su akti pohranjeni u Arhivu Zadarske nadbiskupije (kutija *Synodalia*, neoznačeno signaturom) i iznimno su vrijedan izvor za proučavanje crkvenih prilika na širem području Zadarske nadbiskupije nakon okončanja višegodišnjega Kandijskoga rata.¹⁰

Kako bi obnovio vjerski život, Parzaghi je u više navrata vizitirao svoje župe (u historiografiji su učestalije zabilježene i obrađene Parzaghijeve vizitacije župa duž zadarsko-biogradskog priobalja te župa na zadarskom otočju), ostavljajući vrijedne zabilješke o stanju crkvenih zdanja, lokalnom kleru i njegovim pregućima i problemima.¹¹ Poticao je i prikupljanje građe i pisanje komentara o crkvenim prilikama na području svoje nadbiskupije (temeljem gradiva iz nadbiskupske pismohrane), ali ga je u realizaciji te zamisli pretekla smrt.¹²

Parzaghi je zaslužan i za poduzimanje konkretnih radova na obnovi zdanja nadbiskupskog sjedišta (znatno oštećenog tijekom boravka vojnika u vrijeme Kandijskoga rata), za popravak krova katedralne crkve, kao i za obnovu nadbiskupske palače u Sukošanu.¹³ Oporučno je nadalje, kako će i kasnije biti spomenuto, katedrali darovao skupocjena misna ruha te sredstva za izradbu srebrenog svijećnjaka za glavni oltar stolnice. Tijekom svojega nadbiskupovanja Parzaghi je održavao i brojne veze s onodobnim zadarskim uglednicima, posebice onima koji su i sami pripadali zadarskom kleru. Primjerice, zaslužnoga zadarskog kanonika i kulturnog pregaoca Šimuna Vitasovića imenovao je 1678. godine mansionarom zadarske stolne crkve, a zadarskom književniku Ivanu Tanzlingeru Zannotiju (kojemu je predavao teologiju i logiku) omogućio je školovanje na visokome isusovačkom učilištu

⁸ Parzaghi je došao u sukob i s kanonicima stolnog kaptola u Zadru jer im je zabranio klanjaje na svojoj klupi kada je izloženo Svetotajstvo. Sukob je okončan tako da je nadbiskup za sebe dao izraditi posebnu klupu (A. de BENVENUTI, *nav. dj.*, str. 211; J. KOLANOVIĆ, *nav. dj.*, str. 494; A. M. STRGACIĆ, *nav. dj.*, str. 417).

⁹ D. FARLATI, *nav. dj.*, str. 165; J. KOLANOVIĆ, *nav. dj.*, str. 488, 494; L. ČORALIĆ, »Prilog životopisu ninskog biskupa Franje Grassija«, str. 116.

¹⁰ Na sinodi 1680. godine spominju se nadbiskup Parzaghi, opunomoćeni predstavnici četiriju opata – komendatora, zatim dva arhidakona (paškog i zadarskog kaptola), jedan arhiprezbiter, dva primicerija, 12 kanonika, *plebanus* crkve sv. Šime, devet mansionara, 11 septimansionara, prior samostana sv. Dominika, dva gvardijana, 40 župnika, četiri kapelana, upravitelj crkve sv. Marije maslinske i jedan predstavnik odsutnog župnika iz Vlašića (Z. STRIKA, *nav. dj.*). Usporedi i: D. FARLATI, *nav. dj.*, str. 165; C. F. BIANCHI, *nav. dj.*, str. 70.

¹¹ Primjerice, 1671. godine posjetio je župe Sv. Filip i Jakov, Biograd na Moru i Pakoštane, 1673. Sukošan, 1679. Bibinje, 1681. Turanj i Sv. Filip i Jakov i dr. Usporedi: C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, sv. II., Zara 1879., str. 71, 141; A. R. FILIPI, »Biogradsko-vransko primorje u doba mletačko-turskih ratova«, str. 417–418, 421–422, 448, 458, 469, 489; ISTI, »Kretanje broja stanovništva zadarskih otoka«, str. 158; I. PRIJATELJ PAVIČIĆ, »Kiparska i slikarska umjetnička baština bratovština u Dalmaciji između XIV. i XIX. stoljeća«, str. 48; ISTA, *Kroz Marijin ružičnjak*, str. 103.

¹² D. FARLATI, *nav. dj.*, str. 165; C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, sv. I., str. 70.

¹³ C. F. BIANCHI, *nav. dj.*, str. 70; L. ČORALIĆ, »Prilozi životopisu zadarskoga nadbiskupa Teodora Balbija«, str. 85; L. ČORALIĆ – Ivana PRIJATELJ PAVIČIĆ, »Zadarska nadbiskupska palača u vrijeme nadbiskupa Vittorija Priulija (1688.-1712.) i Vicka Zmajevića (1713.-1745.)«, str. 98.

u Rimu te u papirskoj visokoj školi u Anconi, gdje je potonji i stekao naslov doktora teologije.¹⁴

Aktivan i u vjerskom životu drugih dalmatinskih biskupija, Parzaghi je 1681. godine bio jedan od najviđenijih uzvanika u Trogiru, prigodom dovršenja kapele sv. Ivana Trogirskog i svečanog prijenosa trogirskog zaštitnika u novu grobnicu (4. svibnja). Kako je trogirski biskup Ivan Andreis zbog teške bolesti izostao sa svečane procesije, obrede je vodio, kako bilježi trogirski kroničar Pavao Andreis, upravo zadarski nadbiskup Parzaghi.¹⁵

Zadarski nadbiskup Ivan Evangelista Parzaghi umro je u Zadru 24. kolovoza 1688., istoga dana kada je sročio i tekst svoje oporuke. Prema vlastitoj oporučnoj želji pokopan je skromno i bez posebnih pogrebnih svečanosti u koru zadarske franjevačke crkve, gdje je (prema njegovu predlošku napisanom u oporuci) uklesan i nadgrobní natpis:

EVANGELISTA PARZAGVS
ORDINIS S. FRANCISCI
CREMENSIS
ARCHIEPISCOPVS JADRENSIS¹⁶

Oporuka zadarskoga nadbiskupa Ivana Evangelista Parzagija napisana je 24. kolovoza 1688. u zadarskoj nadbiskupskoj palači i pohranjena je u Državnom arhivu u Zadru, u sklopu fonda Spisi zadarskih bilježnika (bilježnik: Andrea Tori, 1675.–1708., b. IV.: Testamenti, br. 97.). Kako je uobičajeno, njezin tekst započinje datacijom i titulacijom tadašnjih najviših predstavnika vlasti u državi (Mletačkoj Republici) i u gradu: dužda Francesca Morosinija¹⁷ i zadarskoga kneza Marina Grimanija.¹⁸ Pisanju oporuke nazočio je (uz bilježnika i svjedoke), kao službeni predstavnik gradskih vlasti i uprave – zadarski plemić Ivan Ljubavac.¹⁹ Potom, nakon uobičajenih preporuka duše oporučitelja svemogućem Bogu, Blaženoj Djevici Mariji i nebeskom dvoru, Ivan Parzaghi određuje kako njegovi posmrtni ostaci trebaju počivati u zadarskoj franjevačkoj crkvi (*Chiesa di San Francesco*). Kao poblize mjesto pokopa određuje mjesto *dentro il coro* te osobno navodi natpis koji će se uklesati na njegovoj grobnici (*frater Euangelista Parzagus ordinis Minorum Santi Francisci Cremensis Archiepiscopus Iadrensis*).

¹⁴ M. GRGIĆ, *nav. dj.*, str. 287; L. ČORALIĆ, »Prilog životopisu zadarskog književnika Ivana Tanzlingera Zanottija (1651-1732)«, str. 166.

¹⁵ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, sv. I., str. 70; P. ANDREIS, *Povijest grada Trogira*, sv. I., str. 357; L. ČORALIĆ, »Prilog životopisu hvarskog i trogirskog biskupa Ivana Andreisa (1611.-1681.)«, str. 103.

¹⁶ D. FARLATI, *nav. dj.*, str. 165; Š. LJUBIĆ, *nav. dj.*, str. 238; C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, sv. I., str. 71. D. FARLATI bilježi u svojem djelu (str. 166) još jedan natpis uklesan u čast nadbiskupa Parzaghija (u atriju nadbiskupske palače): *Iadrae Parzago Patriae decori / Ordinis Sacri Seraphici Coronae / Praesulum nulli meritis secundo / Marmora sudent. / Anno Domini MDCLXXXIIX*

¹⁷ Francesco Morosini, mletački dužd od 1688. do 1694. godine.

¹⁸ Marino Grimani, zadarski knez od 1688. do 1690. godine.

¹⁹ Ivan Ljubavac odvijetak je ugledne zadarske plemićke obitelji podrijetlom iz Skradina, a koja se u Zadru spominje od XIV. stoljeća. Najpoznatiji odvijetak obitelji bio je Šimun (1608.-1663.), povjesničar i autor zemljopisno-povijesnih rasprava o Zadru i zadarskom kraju.

Izvršiteljima svoje posljednje volje zadarski nadbiskup imenuje osobe najvećega povjerenja: tadašnjega generalnog providura Dalmacije Girolama Cornera²⁰ i – *in asenza di sua fiducia* – uglednoga zadarskog plemića i doktora prava Lovru Fondru.²¹ Njima se, prema kasnijim navodima iz oporuke, ostavlja dio biranih predmeta iz nadbiskupove osobne imovine (pozlaćeno ogledalo, damast).

Slično kao i brojni drugi onodobni građani Zadra, i nadbiskup Parzaghi ostavlja manju novčanu svotu (po pet dukata), namijenjenu za *quattro luoghi pii* u Zadru (koje izrijekom u oporučnom spisu ne navodi).²² Slijedi niz ostavština koje se odnose na zadarske crkvene ustanove i duhovne osobe. Nadbiskup Ivan Evanđelist Parzaghi daruje za potrebe uređenja (*fabrica*) zadarske stolnice sva misna ruha (*pianette*) izrađena u Zadru, a posebno je vrijedan oporučni legat kojim Parzaghi određuje da se načini srebreni svijećnjak (*il settimo candeliere*)²³ koji će služiti pri liturgijskim obredima koje na glavnom oltaru katedrale predvode nadbiskupi.²⁴ Zadarskoj stolnici namjenjuje se i nekoliko finijih stolica (fotelja) obloženih kožom (najčešće s utisnutim cvjetnim motivom – *cori d'oro*) te drugih 12 biranih stolica ukrašenih »bugarskom« (*bulgaro*) kožom, smještenih u nadbiskupskoj palači. Neke od slično izrađenih stolica, također iz nadbiskupovih osobnih odaja, njegovi će oporučitelji poslije nadbiskupove smrti prodati te stečeni prihod podijeliti siromasima Zadra. Samostanu sv. Franje, čiju crkvu odabire za svoje posljednje počivalište, Parzaghi daruje sve svoje knjige i rukopise te svu svoju odjeću (posebice izdvaja četiri posebno izrađene košulje).

Dio ostavština izravno je upućen zadarskim svećenicima, osobama s kojima je najviši zadarski crkveni dostojanstvenik proteklih godina posebno tijesno surađivao. Tako svećeniku Antunu Rivi ostavlja, *per la buona seruitu*, šezdeset dukata, stečenih od Parzaghijeve

²⁰ Girolamo Corner, generalni providur Dalmacije od 1680. do 1682. i od 1686. do 1689. godine.

²¹ Lovro (Lorenzo) Fondra (1644.-1709.), zadarski pjesnik, pisac i pravnik. Studij prava u Padovi završio je 1662. i potom djelovao kao odvjetnik u Zadru. Obnašao je brojne važne i odgovorne dužnosti u gradskoj i pokrajinskoj upravi: fiskalni zastupnik grada Zadra i Zadarske nadbiskupije i samoga nadbiskupa Parzaghija (od 1687.); fiskalni odvjetnik Zadra (od 1693.); blagajnik zadarske komune (od 1694.); zastupnik državne riznice za cijelu Dalmaciju (od 1696.); član povjerenstva prigodom sklapanja Karlovačkog mira 1699. i član povjerenstva koje je utvrđivalo granicu između Mletačke Dalmacije i osmanlijskih stečevina (*linea Grimani*), zastupnik zadarske crkve sv. Šimuna i dr. Napisao je više povijesnih djela, među kojima je najpoznatije ono o relikviji sv. Šimuna u Zadru. Podrobnije vidi: Š. LJUBIĆ, *nav. dj.*, str. 132; K. STOŠIĆ, *Galerija uglednih Šibenčana*, Šibenik 1936., str. 29; L. ČORALIĆ, »Prilozi poznavanju životopisa zadarskog povjesničara Lorenza Fondre (1644-1709)«, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, sv. 25., Zagreb, 1992., str. 237–241; *Hrvatski biografski leksikon*, sv. IV., Zagreb, 1998., str. 322 (tekst: I. PETRICIOLI).

²² Riječ je o darovnicama za oltar Presvetoga Sakramenta u zadarskoj stolnici, pregradnju zadarske crkve sv. Šimuna (*fabricha Glorioso Corpo di San Simeone*), za lazaret leproznih bolesnika i za zadarsku javnu zalaonicu (*Monte di Pietà*).

²³ Svijećnjak je naručen za glavni oltar zadarske katedrale i pripadao je cjelini sastavljenoj od sedam svijećnjaka različite veličine. Šest manjih svijećnjaka, na bazama ukrašenima urezanim likovima sv. Stošije i sv. Donata, naručio je, prema natpisu na njima, zadarski arhiepzbiter Ivan Milaseo 1639. godine. Usporedi: N. JAKŠIĆ – R. TOMIĆ, *nav. dj.*, str. 257.

²⁴ U ovalnom medaljonu na bazi svijećnjaka urezan je natpis: *EX / LEGATO QM / ILLMI. EC REVMI / DNI. DNI. EVANGELISTE / PARZAGHI ARCHIEPI / JADREN / RESSIDIVM VERO / IMPEN. FAB. ECCLE / S. ANASTASIAE*. U drugom je medaljonu upisana godina nastanka: *ANNO / DOMINI / MDCL / XXX / IX*. Svijećnjak je označen žigom Mletaka te inicijalima majstora *MP* i *PC*. Svijećnjak je danas pohranjen u zbirci Stalna izložba crkvene umjetnosti u Zadru. Usporedi: C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, sv. 1., str. 255; N. JAKŠIĆ – R. TOMIĆ, *nav. dj.*, str. 256–258.

imovine u samom Zadru, te dio svojega kućnog namještaja i posteljine. Svećenik Antun Riva te svećenik Luka Vlaković obvezni su, nadalje, sakupiti svu nadbiskupovu odjeću koja se nalazi u nadbiskupskoj palači u Sukošanu, prodati je te novac utrošiti na zbrinjavanje siromašnih žitelja grada i nadbiskupije.

U nekoliko se navoda Parzaghi obazire i na svoju posluđu. Služavki (*serua*) Domeniki dariva (osim njezine uobičajene plaće, stečene petogodišnjom službom) dvadeset cekina, slamaricu i pokrivač te nešto odjeće. Trojici slugu (svećenik Ivan Marija Facco, Ivan Girello i Karlo Danesi) ostavlja po 15 cekina od kojih će se svakome, prema njihovim mjerama *a usanza del paese*, načiniti po jedno odijelo (*habito*).

Naposljetku, u završnom dijelu svojega, opsegom nevelikog, oporučnog spisa, Ivan Evanđelist Parzaghi sva svoja preostala dobra, neraspoređena prethodno iskazanim legatima, daruje u karitativne svrhe – za potrebe »Kristovih siromaha«. Na kraju oporuke su, uz bilježnika Andriju Torija, kao svjedoci potpisani zadarski svećenici Ivan Tikulin i Andrija Caldana.

Zadarski nadbiskup Ivan Parzaghi preminuo je istoga dana kada je oporučni spis napisan i možda upravo ta činjenica, hitnost iskazivanja posljednje volje prije same smrti, otkriva razloge relativno kratkog i podacima ne odviše bogatoga oporučnog spisa. Službenom otvaranju oporuke nazočili su gotovo isti sudionici koji su bili nazočni i pri njezinu pisanju i ovjeri – bilježnik Andrija Tori, izvršitelj oporuke Lovro Fondra, sudac egzaminator Ivan Ljubavac te – kao svjedoci – svećenici Ivan Tikulin i Franjo Mazarachi.

Talijanski franjevac Ivan Evanđelist Parzaghi obnašao je čast zadarskoga nadbiskupa od 1669. do 1688. godine. Riječ je o posebno osjetljivu vremenu, razdoblju neposredno nakon okončanja Kandijskoga rata i uspostave mira na zadarskom dijelu mletačko-turskog pograničja, kada su nove okolnosti (mirnodopske) nametale nove obveze i prioritete u djelovanju Katoličke crkve. Suočen s proširenjem granica svoje nadbiskupije, ali i prijeporima glede jurisdikcije (sporovi s ninskim biskupom Franjom Grassijem) i prilivom novog, poglavito morlačkog žiteljstva, Parzaghi je nemali dio svojega nadbiskupskog djelovanja usmjeravao na organizaciju pastoralnog rada i poboljšanje vjerskoga života na graničnim dijelovima svoje nadbiskupije. Otuda i brojne vizitacije župa, održavanje sinoda 1680. godine, česta prijepiska s Kongregacijom za širenje vjere, kao i nadbiskupova namjera da se – temeljem arhivske građe – utvrdi i opiše postojeće stanje na području Zadarske nadbiskupije.

O nadbiskupu Parzaghiju nisu u historiografiji sačuvani brojni podaci. Međutim, njihovo iščitavanje i raščlamba, upotpunjeni saznanjima iz neobjavljenih izvora (Parzaghijeva oporuka), pružaju mogućnost stvaranja cjelovitije slike o dvadesetogodišnjem razdoblju njegova nadbiskupskog djelovanja u Zadru. Parzaghija će naslijediti Talijan Vittorio Priuli (1688.–1712.) te – možda jedan od naslavnijih veledostojnika u povijesti Zadarske nadbiskupije – Peraštanin Vicko Zmajević (1713.–1745.), a mnogi od problema s kojima će se oni u svojem razdoblju suočavati (primjerice, odnos prema morlačkom, posebice novopridošlome pravoslavnom žiteljstvu u nadbiskupiji) svoje će korijene imati upravo u doba Parzaghijeva djelovanja.

Parzaghi je, nedvojbeno, bio zapažen i kao poticatelj kulturnog pregalaštva. Podupirao je djelovanje zadarskih književnika Šimuna Vitasovića i Ivana Tanzlingera Zannotija, a svojim darovnicama zadarskim crkvama i samostanima pridonio je rastu i jačanju njihove bogate kulturne i umjetničke baštine. Ovaj rad pokušaj je sažetog osvjetljavanja nekih od Parzaghijevih doprinosa crkvenoj povijesti grada Zadra i Zadarske nadbiskupije, a zasigurno će neka nova istraživanja, ponajprije zasnovana na istraživanju i raščlambi gradiva iz Nadbiskupskog arhiva, iznjedrili i neke nove podatke o ovom zadarskom zaslužniku.

PRILOG: Prijepis oporuke zadarskoga nadbiskupa Ivana Evangelista Parzaghija (*Državni arhiv u Zadru, Spisi zadarskih bilježnika, Andrea Tori, 1675.-1708., b. IV.: Testamenti, br. 97., 24. VIII. 1688.*)

Nel Nome di Christo Amen. L'anno della sua Natiuita 1688, indictione 11, giorno di martedì, li 24. Agosto. Nelli tempi del Serenissimo Principe il Signor Nostro Dignissimo il Signor Francesco Morosini per l'Iddio Gratia Inclito Dose di Venetia, et del Reggimento del Illustrissimo Signor Marin Grimani Conte di Zara et suo distretto. Alla presenza del Nobil Homo Zaratino il Magnifico Signor Giouanni Gliubauazzi honorando Esaminatore, de me Nodaro et delli Testimonii sottoscritti.

Essendo statuito a cadauno di morir una uolta et non sapendo l'homo l'hore ne il ponto della morte sua, pero considerando salubrementemente le predette cose l'Illustrissimo et Reuerendissimo Monsignor Euangelista Parzaghi Arciuescouo di Zara, sano per Gratia del Omnipotente Signor Dio della mente, sensi, et intelletto, se bene di corpo ammalato, et timendo il Diuin Giuditio, et non uolendo partir da questa uita senza ordinare le cose sue, questo suo nuncupatiuo testamento qual si dice senza scritti ha procurato che si facci, et ha fatto nel modo che segue. Primamente ha racomandato l'anima sua al Omnipotente Signor Dio suo Creatore, alla Gloriosa Vergine Maria, et a tutta la Corte Celeste, e quando piacerà a sua Diuina Maesta di leuarlo dalla presente uita ha ordinato che il suo cadauere sia sepolto nella Chiesa di San Francesco dentro il coro con l'inscrizione *frater Euangelista Parzagus ordinis Minorum Santi Francisci Cremensis Archiepiscopus Iadrensis.*

Commissarii, et fedeli esecutori di questo suo ultimo volere ha instituito nominato, e voluto che siano l'Illustrissimo Signor Procurator Proueditor General Kualier Girolamo Cornaro, et in asenza di sua fiduzione il Signor Dottor Lorenzo Fondra alli quali ha dato omnimoda autorita in forma.

Alli quattro luoghi pii disse lassare cinque ducati per cadauno per una volta tanto.

Item disse lassare alla fabrica del Duomo tutte le pianette fatte a Zara.

Item disse lassare il suo bacil grande, che sia fatto il settimo candeliere che seruirà per quando celebraranno li Arciuescoui e che mai si possa alienare, e che si sia appreso un crocifisso d'argento dorato, ma che non si possi stacare.

Item disse che dalla somma della sua eredita aquistata a Zara lassa cechini sessanta al Padre Antonio Riua per la buona seruitu prestatali per il corso di prestate anni in circa.

Item disse lassare alla sua serua Domenica cechini vinti oltre il suo salario de cinque anni, un casello de sui bacili voto, et un mantello da lassare, un paro di caualletti con sue tauole, un pagliacio, et un stramazzo con linzuoli, e couerta, una lume.

Item disse lassare a Don Giouanni Maria Facco, Zuanne Girello, et a Carlo Danesi suoi seruenti quindici cechini per uno, et che tanto a questi quanto la misura li sia fatto un habito da comotto a usanza del paese.

Item disse lassare al Illustrissimo Signor Generale li suoi damaschi della sua camera iui tanto il falcinorio (?).

Item disse lassare al Signor dottor Fondra il suo spechio dorato che e nella medema camera d'audienza al Signor Fondra.

Item disse che li corridori della camera doue che dormi e quelli della camera auanti siano uenduti, et il ritratto sia dato a poueri di Zara.

Item disse lassare alla Chiesa del Domo li corridori del anticamera, e doue e la audienza con il baldachino, e dodici careghe di bulgaro delle migliori che si trouano in Palazzo.

Item disse lassare al Padre Antonio Riua dodici careghini di raso, et dui littiere de ferro dorate le piu piccole con due para di lintioli, e quattro cusini de migliori.

Item disse che tutte le suppelletti, et altro che si troua nel Palazzo a San Cassiano, che il padre Antonio Riua et Don Luca Vlacouch debbano uenderli, et il ritratto darlo a i poueri.

Item disse lassare alli Reuerendi Padri di San Francesco quattro camici quello con merli d'oro, un altro con merli grandi, el terzo con merletti d'aria, et un ordinario con tutti li suoi libri, e scritti, e cio come robba sua.

In tutti ueramente suoi beni mobili, e stabili, presenti, et futuri, suoi uniuersali heredi istituise, nomina, e uole che siano i poueri di Giesu Cristo, e questo disse, et uole, che sia il suo ultimo testamento, et ultima uolonta, il quale, et la quale uole che uaglia per uia di testamento, et e per uia di testamento non ualesse, uole che uaglia per uia di codicillo, donatione causa mortis, et de piu altri uoglia altra ultima uolonta, che meglio ualer o tenere potesse non ostante fosse fatte pretermesso qualche ordine di ragione.

Fatto in Zara nel Palazzo Archiepiscopale, presenti il Molto Reuerendo Signor Canonico Don Zuanne Ticulini et Don Andrea Caldana Curato Testis.

Ego Andreas de Tori Doctor Publicis auctoritate Veneta Iadrique Iuratus Notarius et Cancellarius Magnifici Comitis hoc testamentum scripsi ita ordinante ipso testatore.

1688 li 24 Agosto, stante la morte del sudetto Illustrissimo Signore Testatore fu aperto il presente testamento, ad istanza dell' Signore Dottor Lorenzo Fondra commissario presente, il prefato Signore Giudice Esaminadore, da me Andrea Tori Dottor, Nodaro e Cancelliere sudetto, presenti li Reuerendi Signori Don Francesco Mazarachi, e Don Zuanne Ticulini Canonici testimonii.

Ego Andreas de Toris Notarius et Cancellarius qui supra.

Na poledini:

Io Zuanne Gliubauaz Esaminatore fui presente a questo testamento e lo in scrisi e sigilaiu col proprio sigillo.

Testamento del Illustrissimo, e Reuerendissimo Monsignor Euangelista Parzagli Arciuescouo di Zara celebrato da me Andrea Tori Dottor Cancelliere della Magnifica Communita.

Li 24 Agosto 1688

Summary

*A CONTRIBUTION TO THE BIOGRAPHY OF JOHN EVANGELIST PARZAGHI
(1669-1688)*

Topic of this article is John Evangelist Parzaghi (Parzago, Parzagi), archbishop of Zadar. This contribution is based on the present-day historiography knowledge and analysis of his testament, written in Zadar in 1688, and presently kept in State Archives in Zadar. On the basis of these documents and historic data, author delivers a brief overview of the archbishop's life and activities. The years of his govern in the archbishopric of Zadar are emphasised. In the appendix author delivers a complete transcription of his testament.

KEY WORDS: *ecclesiastical history, cultural history, Zadar, archbishopric of Zadar, early modern times, John Evangelist Parzaghi.*